

การส่งเสริมภาคการเกษตรขององค์กรภาครัฐในชุมชน จังหวัดเชียงใหม่

Promoting the Agriculture of Chiang Mai Local Community

จตุพร เสถียรคง

Jatuporn Stiankong

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Faculty of Humanities and Social Sciences, Chiang Mai Rajabhat University

E-mail: jatuporn9656@gmail.com

(Received : October 1, 2019 Revised : January 25, 2020 Accepted : February 17, 2020)

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพชุมชนเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่ และพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อการแข่งขันในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและสนับสนุนด้วยการวิเคราะห์เชิงปริมาณจากข้อมูลปฐมภูมิของกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 5 ตำบล 6 กลุ่มเกษตรกร ที่มีศักยภาพด้านการส่งเสริมภาคการเกษตรขององค์กรภาครัฐในชุมชน เมื่อเปรียบเทียบกับระดับประชาคมอาเซียน อาศัยวิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) วิเคราะห์ศักยภาพด้วย SWOT analysis และ Diamond model ของ Michael E. Porter อภิปรายผลด้วยข้อมูลสถิติ คือ ค่าเฉลี่ยในลักษณะของสถิติเชิงพรรณนา และการประเมินผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาของโครงการด้วย 6 มิติ เพื่อแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรและสามารถหาแนวทางด้านการส่งเสริมภาคการเกษตรขององค์กรภาครัฐในชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ให้มีศักยภาพการแข่งขันในอาเซียน บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ทั้ง 6 กลุ่มเกษตรกรในส่วนปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน พบว่า มีจุดแข็งคือ สมาชิกกลุ่มมีผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการผลิต การตลาด การเพาะปลูก การแปรรูป และการประชาสัมพันธ์ แต่ยังคงมีจุดอ่อนคือ กลุ่มเกษตรกรยังไม่สามารถจัดการฟาร์ม และพื้นที่การเพาะปลูกให้มีประสิทธิภาพได้ สินค้าเกษตรมีความต้องการในระดับชุมชนจากกลุ่มลูกค้าชาวจังหวัดเชียงใหม่ยังไม่สามารถควบคุมปริมาณการผลิตสินค้าในแต่ละรอบการผลิตได้ และอำนาจในการต่อรองพ่อค้าคนกลางยังมีไม่มาก ส่วนปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอก พบว่า มีโอกาสที่สำคัญคือ กลุ่มเกษตรกรมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่คอยให้ความช่วยเหลือทั้งด้านความรู้และเงินทุน แต่อุปสรรคที่สำคัญคือการตลาดมีการแข่งขันกันในพื้นที่สูง ทั้งในด้านราคาและปริมาณ และตลาดสินค้ายังไม่มีความหลากหลาย

จากศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ สามารถนำมาสร้างแนวทางด้านการส่งเสริมภาคการเกษตรขององค์กรภาครัฐในชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ให้มีศักยภาพการแข่งขันในประชาคมอาเซียน

พบประเด็นที่สำคัญที่สุด คือ กลุ่มเกษตรกรควรได้รับความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ จากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ ในด้านแหล่งเงินทุน ด้านความรู้ ด้านการผลิต การบัญชี และที่สำคัญที่สุดคือด้านการตลาด

คำสำคัญ: ชุมชนเกษตร ประชาคมอาเซียน ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
การส่งเสริมการเกษตร

Abstract

This research aims to study and develop the potentiality of agriculture of Chiang Mai communities. It is the qualitative research and were supported by quantitative analysis from primary data of 6 groups of agriculturists and willing to attend the project. All of these 6 groups have potentiality in which governmental organizations promoted agriculture in communities. SWOT analysis, participatory action research and Michael E. Porter's diamond model were used in this study. Descriptive statistics and 6 dimensions were used to evaluate the achievement of the project in order to display and look for guidelines that government should promote agriculture in Chiang Mai communities to compete in ASEAN.

The research found that the strengths of all these 6 groups were that members were capable and specialized in production, marketing, cultivating, processing and public relations. Their weaknesses were that they could not manage farm and areas of planting efficiently. They have less power to negotiate with middlemen. They however were supported in knowledge and budgets by both government and private organizations. Their threats were that it has a high competition in marketing both price and quantity and marketing lack of varieties. There are six items of guidelines to promote agriculture of government in Chiang Mai communities to compete in ASEAN. The most important item was that government should promote budgets, knowledge, production, accounting and marketing.

Keywords: Agricultural community, ASEAN community, ASEAN economic competition,
Sufficiency economy

บทนำ

เกษตรกรรมเป็นอาชีพพื้นฐานของคนในสังคมไทยทุกยุคทุกสมัย ประชากรในชนบทส่วนใหญ่ของประเทศอยู่ในภาคเกษตร และรายได้จากภาคการเกษตรส่วนใหญ่อาศัยการส่งออกเป็นหลัก รัฐบาลจึงต้องให้ความสำคัญกับการวางแผนด้านการเกษตร ดังนั้นสาขาการเกษตรจึงเป็นสาขาที่ได้รับความสำคัญอย่างสูงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทุกฉบับ ข้อมูลจากธนาคารแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2562 (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2562) พบว่า ภาวะเศรษฐกิจในภาคเหนือของไทยโดยเฉพาะรายได้จากการเกษตรขยายตัวชะลอตัว ตามราคาข้าวเปลือกเจ้าและข้าวเปลือกเหนียว ประกอบกับราคาข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และสุกรหดตัว ทางด้านผลผลิตพืชหลัก ได้แก่ ข้าวนาปีและข้าวโพดเลี้ยงสัตว์หดตัวจากการได้รับ ความเสียหายจากภาวะฝนทิ้งช่วงในช่วงเพาะปลูกที่ผ่านมา สำหรับข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ได้รับผลกระทบจากหนอนกระทู้ระบาด การผลิตภาคอุตสาหกรรมขยายตัวชะลอตัว โดยการผลิตหมวดอิเล็กทรอนิกส์และหมวดการผลิตผักและผลไม้แปรรูปชะลอตัวตามความต้องการส่งออก ส่วนหมวดอาหารหดตัวจากปัจจัยชั่วคราวที่การเปิดหีบผลิตน้ำตาลล่าช้ากว่าปีก่อน การลงทุนภาคเอกชนหดตัวต่อเนื่อง มูลค่าการค้าผ่านชายแดนการส่งออกในรูปเงินบาทขยายตัวตามการส่งออกผลไม้ยางและผลิตภัณฑ์ไปจีนและน้ำตาลไปเมียนมา ด้านการนำเข้าขยายตัวเล็กน้อยจากการนำเข้าผลไม้จากจีนเป็นสำคัญ จากข้อมูลข้างต้นชี้ให้เห็นว่าการส่งเสริมภาคการเกษตรมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก

ในประเทศไทยเป็นที่ทราบกันดีว่ากระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีหน้าที่รับผิดชอบด้านการส่งเสริมการเกษตรตลอดจนการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้แก่เกษตรกรในชุมชน ในการดำเนินงานของกระทรวงเกษตรมีการจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางให้เกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมคิดวิเคราะห์วางแผนและบริหารจัดการแผนด้วยตนเอง โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จะทำหน้าที่ในการสนับสนุนด้านการบริการและถ่ายทอดความรู้การเกษตรทั้งด้านพืช ปศุสัตว์ ประมง รวมทั้งการให้ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรที่สำคัญแก่เกษตรกร เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันเกษตรกรและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนด้วยตนเอง และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในลักษณะบูรณาการ และเพื่อให้หน่วยงานราชการในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีการทำงานร่วมกันในลักษณะบูรณาการในการให้บริการแก่เกษตรกร ณ จุดเดียวที่ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เพื่อให้ชุมชนมีความสามารถในการวางแผนและพัฒนาตนเองด้านการเกษตร รวมทั้งให้มีการใช้ประโยชน์ จากงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาการเกษตรตลอดจนส่งเสริมการออมและระดมทุนของชุมชนเพื่อการลงทุนทางธุรกิจ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2562) จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความพยายามของหน่วยงานภาครัฐที่พยายามจะส่งเสริมสนับสนุนภาคการเกษตรของไทย ทั้งนี้ในจังหวัดเชียงใหม่จากข้อมูลด้านพื้นที่ทางการเกษตรจังหวัดเชียงใหม่พบว่าในปี พ.ศ. 2560 จังหวัดเชียงใหม่มีพื้นที่ทางการเกษตรทั้งหมด 11,737,452 ไร่ มีจำนวนแรงงานภาคการเกษตร จำนวน 339,651 คน แต่กลับพบจำนวนครัวเรือนยากจนทั้งหมดถึง 372,523 ครัวเรือน (สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่, 2563)

ด้วยเหตุนี้นักวิจัยจึงได้ โดยจัดทำเป็นโครงการก่อนการวิจัยจริง (Pre-research) เป็นการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อทบทวนแผนกลยุทธ์ท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่ด้านเศรษฐกิจเกษตร วิเคราะห์สถานการณ์การแข่งขันในอาเซียนต่อภาคเกษตร ปัญหา และอุปสรรค เพื่อให้ได้โจทย์วิจัย ซึ่งการทำ Pre-research ครั้งนี้ได้จัดขึ้นในวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2558 ณ โรงแรมดิเอ็มเพรส เชียงใหม่ ภายในงานมีหน่วยงานเข้าร่วมมากกว่า 40 หน่วยงาน ทั้งภาครัฐ เอกชน รัฐวิสาหกิจ และชุมชนเกษตร รวมถึงท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่ อีกทั้งผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญเรื่องของแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น ทำให้การประชุมเชิงปฏิบัติการสามารถสรุปปัญหาที่เกิดขึ้นกับภาคเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่ที่สำคัญคือ ด้านการส่งเสริมภาคการเกษตรขององค์กรภาครัฐในชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะการพัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานท้องถิ่นที่จะต้องให้ความช่วยเหลือและส่งเสริมการพัฒนาภาคเกษตรของจังหวัดเชียงใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ อาศัยทฤษฎีและการปฏิบัติอย่างแท้จริง ดังนั้นนักวิจัยจึงได้จัดทำโครงการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมภาคการเกษตรขององค์กรภาครัฐในชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ผลที่ได้จะนำไปขยายต่อไปในระดับภาคต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อวิจัยและพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ประชากรและตัวอย่าง

1.1 ประชากร ได้แก่ เกษตรกรจาก 207 ตำบล ใน 25 อำเภอของจังหวัดเชียงใหม่

1.2 กลุ่มตัวอย่าง

กำหนดตัวอย่างโดยวิธีสุ่มแบบเจาะจงตามวัตถุประสงค์ (Purposive sampling) จากผู้เข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 20 ตำบล ใช้วิธีการคัดเลือกโดยศึกษาถึงศักยภาพที่จะพัฒนาส่งเสริมภาคการเกษตรขององค์กรภาครัฐสู่ระดับอาเซียนได้ โดยมีตำบลที่สนใจประเด็นการส่งเสริมภาคการเกษตรขององค์กรภาครัฐในชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ ให้มีศักยภาพการแข่งขันในอาเซียน จำนวน 5 ตำบล 6 กลุ่มเกษตรกร ดังนี้

- 1) กลุ่มเกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษ เทศบาลตำบลสันป่าเปา อำเภอสันทราย
- 2) กลุ่มชุมชนประมงครบวงจรท้องถิ่นตำบลชมพู เทศบาลตำบลชมพู อำเภอสารภ
- 3) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลไม้เกษตรบ้านสันก้อเก็ด องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง
- 4) กลุ่มเกษตรกรปลูกข้าวอินทรีย์ เทศบาลตำบลบ้านแม่ อำเภอสันป่าตอง
- 5) เกษตรกรผู้ปลูกหอมหัวใหญ่ องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำบ่อหลวง อำเภอสันป่าตอง
- 6) กลุ่มเกษตรกรปลูกลำไยปลอดภัย องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำบ่อหลวง อำเภอสันป่าตอง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1) แบบฟอร์มการประเมิน Focus group 3 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคชุมชน จากการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อชี้แจงกลุ่มเป้าหมาย 25 อำเภอ และกำหนดแนวทางการสำรวจ

2) แบบฟอร์มแสดงความประสงค์เข้าร่วมโครงการ

3) แบบฟอร์มเพื่อประเมินคัดกรองผู้เข้าร่วมโครงการ

4) แบบฟอร์มวิเคราะห์และประเมินผลในส่วนของผลผลิตใช้แบบสำรวจ Diamond model ของ Michael E. Porter

แบบฟอร์มที่นำไปใช้ทั้งหมดผ่านการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน

2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการ

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการทำการสนทนากลุ่ม Focus group

2) การรวบรวมข้อมูลจากแบบสำรวจผู้เข้าร่วมโครงการและแบบคัดกรองผู้เข้าร่วมโครงการโดยนำข้อมูลที่ได้มา วิเคราะห์คัดกรองเพื่อให้ได้กลุ่มเกษตรกรที่มีความพร้อมในการร่วมโครงการวิจัยทั้งหมดจำนวน 6 กลุ่ม

3) การรวบรวมข้อมูลจากแบบฟอร์มวิเคราะห์และประเมินผลในส่วนของผลผลิตใช้แบบสำรวจ Diamond Model โดยนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนทั้งภายใน (บริบท, โครงสร้าง, กลยุทธ์, เงื่อนไข/ข้อจำกัด, ปัจจัยเกื้อหนุน, องค์ความรู้/ภูมิปัญญา) และภายนอก (ข้อมูลสถิติ, แนวโน้ม demand ของกลุ่มประเทศในอาเซียน, การสำรวจเชิงสังเกตการณ์, กลยุทธ์ของประเทศคู่แข่ง) มาใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมกลุ่มเกษตรกร

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 การวิเคราะห์ข้อมูล

1) ใช้การวิเคราะห์และประเมินผลเชิงระบบ System analysis ประกอบด้วย

Input ปัจจัยนำเข้าได้แก่ กลุ่มเป้าหมายของโครงการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการ ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคชุมชน รวมถึงนักวิจัยที่เข้าร่วมโครงการทั้งหมด

Process ได้แก่ กระบวนการต่าง ๆ ในแต่ละกิจกรรม

Output ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ด้านการพัฒนาการตลาดสินค้าเกษตรของชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ให้มีศักยภาพการแข่งขันในอาเซียน ตามตัวชี้วัดของแบบจำลอง Diamond model ของ Michael E. Porter

2) การวิเคราะห์ข้อมูลด้วย เทคนิค SWOT analysis โดยการนำข้อมูลที่ได้จากกลุ่มเกษตรกรผู้เข้าร่วมวิจัยทั้งหมดมาวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกเพื่อหาจุดอ่อน จุดแข็ง อุปสรรค โอกาสและความท้าทาย เพื่อจำนำข้อมูลที่ได้มาพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่

3) นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ได้แก่ การลดทอนข้อมูล การจัดระเบียบข้อมูล การหาข้อสรุป การตีความและการตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็นของผลการวิจัย และเพื่อนำมาสรุปเชิงพรรณนาความโดยเปรียบเทียบกับทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ (Miles and Huberman, 1994, p.12)

ผลการวิจัย

ในการศึกษาศักยภาพของชุมชนเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่ของกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ “การวิจัยเพื่อการส่งเสริมภาคการเกษตรขององค์กรภาครัฐในชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยอาศัยการวิเคราะห์และประเมินผลโดยใช้แบบจำลอง Diamond model ของ Michael E. Porter (1990) พบว่า กลุ่มเกษตรกรส่วนใหญ่ควรได้รับความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ จากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นในด้านแหล่งเงินทุน ด้านความรู้ ด้านการผลิต การบัญชี และการตลาด เป็นต้น ได้แก่ หน่วยงานจาก กรมวิชาการเกษตร สำนักงานประมงจังหวัดเชียงใหม่ องค์การอาหารและยา สาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ สหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์วิจัยข้าว และกรมพัฒนาที่ดิน มหาวิทยาลัยต่าง ๆ และจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ การเข้ามาช่วยเหลือด้านความรู้ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และสามารถพึ่งพาตนเองได้ และข้อมูลจากการวิเคราะห์ SWOT analysis ซึ่งพบว่ากลุ่มเกษตรกรส่วนใหญ่มีจุดแข็ง คือ สมาชิกกลุ่มมีความเชี่ยวชาญในด้านการผลิต การตลาด การเพาะปลูก การแปรรูป และการประชาสัมพันธ์ ส่วนจุดอ่อนของกลุ่มเกษตรกรกลุ่มเกษตรกร คือ ยังไม่สามารถจัดการฟาร์มและพื้นที่การเพาะปลูกให้มีประสิทธิภาพได้สินค้าเกษตรมีความต้องการในระดับชุมชนจากกลุ่มลูกค้าชาจร กลุ่มเกษตรกรยังไม่สามารถควบคุมปริมาณการผลิตสินค้าในแต่ละรอบการผลิตได้ อำนาจในการต่อรองพ่อค้าคนกลางยังมีไม่มาก สินค้าเกษตรมีการแข่งขัน แต่เป็นในลักษณะที่เป็นเครือข่ายกัน ในด้านโอกาสของกลุ่มเกษตรกรกลุ่มเกษตรกร คือ มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่คอยให้ความช่วยเหลือบ้างในด้านการให้ความรู้และเงินทุน ในด้านอุปสรรคของกลุ่มเกษตรกร พบอุปสรรค คือ ตลาดมีการแข่งขันกันเองในพื้นที่สูง ทั้งในด้านราคาและปริมาณสินค้ายังไม่มีหลากหลาย

สำหรับแนวทางการส่งเสริมภาคการเกษตรขององค์กรภาครัฐในชุมชน จังหวัดเชียงใหม่เพื่อให้มีความสามารถในการแข่งขันในประชาคมอาเซียนกลุ่มเกษตรกรควรได้รับความช่วยเหลือเพิ่มเติมในด้านต่าง ๆ จากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นในด้านแหล่งเงินทุน ด้านความรู้ ด้านการผลิต การบัญชี โดยเฉพาะด้านการตลาด ซึ่งหน่วยงานที่กลุ่มเกษตรกรต้องการให้ไปช่วยเหลือ ได้แก่ กรมวิชาการเกษตร สำนักงานประมงจังหวัดเชียงใหม่ มหาวิทยาลัย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ องค์การอาหารและยา สาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ สหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์วิจัยข้าว และกรมพัฒนาที่ดิน เป็นต้น การเข้ามาช่วยเหลือของหน่วยงานข้างต้นจะช่วยให้เกษตรกรได้รับความรู้เพื่อนำไปพัฒนาประสิทธิภาพได้มากยิ่งขึ้น และสามารถพึ่งพาตนเองได้

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “การวิจัยเพื่อการส่งเสริมภาคการเกษตรขององค์กรภาครัฐในชุมชน จังหวัดเชียงใหม่” ในการดำเนินการวิจัยได้นำกระบวนการวิเคราะห์ SWOT analysis ของ นันทิยา หุตานุวัตรและคณะ (2546) ในการวิเคราะห์จุดแข็ง โอกาส จุดอ่อน และอุปสรรคของกลุ่มเกษตรกร จังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง 6 กลุ่มเกษตรกร ซึ่งการวิจัยพบว่า จุดแข็งของกลุ่มเกษตรกรที่สำคัญ คือ สมาชิกกลุ่มมีผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการผลิต การตลาด การเพาะปลูก การแปรรูป และการประชาสัมพันธ์ ด้านโอกาสที่สำคัญ คือ กลุ่มเกษตรกรมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่คอยให้ความช่วยเหลือทั้งด้านความรู้และเงินทุน แต่กลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมยังมีจุดอ่อนที่สำคัญ คือ กลุ่มเกษตรกรยังไม่สามารถจัดการฟาร์มและพื้นที่การเพาะปลูกให้มีประสิทธิภาพได้ สินค้าเกษตรมีความต้องการในระดับชุมชนเท่านั้น กลุ่มเกษตรกรยังไม่สามารถควบคุมปริมาณการผลิตสินค้าในแต่ละรอบการผลิตได้ และอำนาจในการต่อรองพ่อค้าคนกลางยังมีไม่มาก และมีอุปสรรคที่สำคัญ คือ การตลาดมีการแข่งขันกันในพื้นที่สูง ทั้งในด้านราคาและปริมาณ และตลาดสินค้ายังไม่มีหลากหลาย ซึ่งเมื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับ ผลงานวิจัยของ พันธุ์จิต สีเหนียง และคณะ (2557) ที่ได้การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ (SWOT analysis) ระบบส่งเสริมการเกษตรในประเทศไทย: กรณีศึกษาพื้นที่ภาคกลาง พบว่าจุดแข็งและจุดอ่อนของระบบส่งเสริมการเกษตรในมุมมองของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร แบ่งเป็น 5 ด้าน ดังนี้ 1) โครงสร้างองค์กร 2) บุคลากร 3) นโยบาย 4) ทรัพยากรและ 5) อื่น ๆ ขณะที่อุปสรรคและโอกาสในการพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรสามารถสรุปได้ 4 ด้าน ดังนี้ 1) การเมือง 2) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี 3) การแข่งขันทางการเกษตร และ 4) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ดังนั้น กลยุทธ์การพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรโดยใช้ TOWS matrix สร้างกลยุทธ์ทางเลือกเป็นการกำหนดภารกิจและวัตถุประสงค์ขององค์กรให้มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ดังนี้ 1) การส่งเสริมแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตร 2) การส่งเสริมโดยใช้เทคโนโลยีเข้าช่วยการให้ข้อมูลข่าวสาร 3) การสร้างนโยบายจากพื้นที่ซึ่งเป็นนโยบายจากเกษตรกรผ่านกิจกรรมการมีส่วนร่วม 4) ใช้เทคโนโลยีและระบบฐานข้อมูลเพื่อลดการใช้กำลังคนใน การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้อาสาสมัคร หรือหน่วยงานท้องถิ่นซึ่งมีข้อมูลพื้นฐาน 5) ปรับลดขั้นตอนการทำงานให้ทันสมัยรวดเร็ว 6) ระบุตัวชี้วัดในการทำงานที่ชัดเจน เกี่ยวกับเกษตรกร ซึ่งหากหน่วยงานภาครัฐจะนำข้อมูลในการวิเคราะห์ทั้งสองด้านนี้มาใช้ในการพัฒนาศักยภาพให้กับกลุ่มเกษตรกรจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

จากการวิเคราะห์และประเมินผลโดยใช้แบบจำลอง Diamond model ของ Michael E. Porter พบว่า เกษตรกรควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น ด้านแหล่งเงินทุน ด้านความรู้ ด้านการผลิต การบัญชี และการตลาด เพื่อให้เกษตรกรมีประสิทธิภาพด้านเกษตรมากยิ่งขึ้น และสามารถพึ่งพาตนเองได้ ทั้งนี้เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบการศึกษาของ ธนพงษ์ บุญญประภา (2556) ที่ได้ศึกษาถึงความต้องการโครงการส่งเสริมการเกษตรของเกษตรกร ในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแก๊นน้อย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีความต้องการโครงการส่งเสริมการเกษตรด้านการส่งเสริมเกษตรโดยรวมในระดับมาก เช่น ด้านการปลูกพืช ประเด็นที่ผู้ให้ข้อมูลต้องการในระดับมากที่สุด คือ การป้องกันและกำจัดแมลง

ศัตรูพืช การป้องกันกำจัดศัตรูพืช การใส่ปุ๋ย/ การบำรุงดูแลรักษาสภาพดิน การเก็บเกี่ยวผลผลิต ด้านการเลี้ยงสัตว์ ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ต้องการให้ส่งเสริมการเกี่ยวกับการคัดเลือกพันธุ์ การให้อาหารสัตว์เลี้ยง มากที่สุด ส่วนด้านหัตถกรรม ผู้ให้ข้อมูลต้องการให้ส่งเสริมการเกษตรด้านงานหัตถกรรมในระดับปานกลางทุกประเด็น ไม่ว่าจะเป็นด้านการตลาด/ การจำหน่ายผลผลิต วิธีการทำ และด้านเทคนิคการทำและการออกแบบสาเหตุที่ต้องการให้ส่งเสริมในระดับปานกลางเนื่องจากในแต่ละชนเผ่ามีเอกลักษณ์ของหัตถกรรมที่ผลิตเป็นของตนเองอยู่แล้ว นอกจากนั้นเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลยังต้องการให้ส่งเสริมด้านการทำบัญชีรายรับ รายจ่าย และการวางแผนการผลิตอีกด้วย ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าจากผลการการศึกษาทั้งสองดังกล่าว เกษตรกรยังต้องการให้ส่งเสริมการเกษตรเพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพทางการเกษตรรวมถึงการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานสินค้าเกษตรให้ดียิ่งขึ้น และยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของดุขุฎี ณ ลำปาง (2543) ที่ระบุว่า กระบวนการของการส่งเสริมการเกษตร ประกอบไปด้วยองค์ประกอบสำคัญ ๆ เช่น การส่งเสริมความรู้และทักษะ ถึงแม้ว่าเกษตรกรจะมีความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบการทำฟาร์มของเกษตรกรเองแล้วก็ตาม การส่งเสริมการเกษตรยังสามารถนำความรู้และข้อมูลอื่น ๆ ที่เกษตรกรยังขาดไปเพิ่มเติมให้ได้ การถ่ายทอดเทคโนโลยี และการสร้างความชำนาญให้เกษตรกรเป็นกิจกรรมสำคัญ การให้คำแนะนำและข้อมูลข่าวสาร การส่งเสริมการเกษตรเป็นการให้คำแนะนำด้านเทคนิคและข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เพื่อให้เกษตรกรใช้ในการตัดสินใจและนำไปปฏิบัติได้ซึ่งคำแนะนำด้านเทคนิคการผลิตนั้นได้มาจากการศึกษาวิจัยทางวิทยาศาสตร์เกษตร และนอกจากนั้นแล้ว ตัวเกษตรกรก็อาจเป็นแหล่งที่จะให้คำแนะนำและข้อมูลข่าวสารแก่เกษตรกรรายอื่น ๆ ด้วย นอกจากนั้นองค์กรเกษตรกร และนักส่งเสริมการเกษตรควรให้ความช่วยเหลือแนะนำเกษตรกรในการจัดตั้งองค์กรที่จะสามารถเป็นศูนย์กลางในการติดต่อเชื่อมโยงระหว่างเกษตรกรกับเกษตรด้วยกันในอนาคต องค์กรเกษตรกรในท้องถิ่นจะทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการเผยแพร่ความรู้ ข้อมูลข่าวสารได้ และนักส่งเสริมการเกษตรยังต้องการกระตุ้นและสร้างความเชื่อมั่นให้กับเกษตรกรอีกด้วย และสอดคล้องกับแนวทางในการส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ของ เบญจมาศ สันต์สวัสดิ์ และปภากร สุทธิภาศิลป์ (2562) ที่ควรส่งเสริมเพื่อให้มีศักยภาพการแข่งขันในประชาคมอาเซียน โดยระบบการผลิตควรเน้นการรักษาสมดุลของธรรมชาติ มีการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน การให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องเกษตรอินทรีย์ที่ถูกต้อง การส่งเสริมให้มีหมู่บ้านอินทรีย์ สินค้าเกษตรอินทรีย์ของชุมชนควรมีมาตรฐานรับรอง การส่งเสริมการพัฒนาสินค้าเกษตรอินทรีย์ของชุมชนให้ตรงกับมาตรฐานและความต้องการของประเทศเป้าหมาย และการสร้างกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่เข้มแข็งในชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้มีปริมาณสินค้าที่สม่ำเสมอและควบคุมอำนาจการต่อรองได้

จากผลการศึกษาการส่งเสริมภาคการเกษตรขององค์กรภาครัฐในชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าหน่วยงานภาครัฐได้ให้การส่งเสริมเกษตรกรเป็นแบบกลุ่มโดยเน้นการให้ความรู้ เทคนิควิธีจัดการฟาร์ม เช่น กลุ่มเกษตรกรปลูกข้าว ตำบลบ้านแม ได้รับการความช่วยเหลือด้านความรู้ เรื่องการผลิตข้าวในระบบอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด การผลิตน้ำหมักและปุ๋ยอินทรีย์ การจัดการระบบฟาร์มในการควบคุมโรคและศัตรูพืชอื่น ๆ จากสำนักงานเกษตรอำเภอสันป่าตอง ศูนย์วิจัยข้าว กรมพัฒนาที่ดิน และเทศบาลตำบลบ้านแม และกลุ่มเกษตรกรปลูกลำไยปลอดภัย ตำบลน้ำบ่อหลวง อำเภอสันป่าตอง ได้รับการช่วยเหลือจากองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำบ่อหลวงในด้านความรู้ เช่น การเพิ่มปริมาณการผลิต การพัฒนาปุ๋ยอินทรีย์ วิทยาการหลังเก็บ

เกี่ยวที่ดี ส่งผลเสียแก่ต้นลำไยน้อยที่สุด การพัฒนาความรู้ด้านการผลิตลำไยในระบบอินทรีย์ เป็นต้น เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิดการส่งเสริมการเกษตรของ จินดา ขลิบทอง และคณะ (2554) ที่ได้กล่าวถึงวิธีการส่งเสริมการเกษตรว่ามีหลายรูปแบบ เช่น วิธีการส่งเสริมการเกษตร โดยอิงบุคคลหรือ ผู้รับสารเป็นเกณฑ์ วิธีการส่งเสริมการเกษตรโดยกลุ่มบุคคล การส่งเสริมการเกษตรโดยอิงเจ้าหน้าที่หรือผู้ส่งสารเป็นเกณฑ์ การใช้ทีมนักวิชาการ หรือการใช้เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายหน่วย นอกจากนั้นแล้วมีวิธีการในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรของ วีระศักดิ์ สมยานะ (2562) ด้วยเทคนิคการจัดการดิน โดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ จากการใช้เศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรในชุมชน เพื่อลดรายจ่ายทางการเกษตร เทคนิคการผลิตในเลือกพันธุ์พืช การจัดการศัตรูพืช และพัฒนาสู่ระบบเกษตรอินทรีย์เต็มรูปแบบ และการลดต้นทุนโดยเพิ่มประสิทธิภาพ เป็นต้น

บทสรุป

จากการศึกษาศักยภาพของชุมชนเกษตรใน 207 ตำบลจาก 25 อำเภอ มีกลุ่มเกษตรกรที่มีศักยภาพและสนใจที่จะพัฒนาการผลิตของกลุ่มเพื่อเข้าสู่การแข่งขันในระดับอาเซียนเพียง 6 กลุ่มเท่านั้น ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรในจังหวัดเชียงใหม่ที่ประกอบอาชีพเกษตรแล้วนับได้ว่าเป็นสัดส่วนที่น้อยมาก ดังนั้นภาครัฐทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรตระหนักถึงภาระหน้าที่ในการส่งเสริมสนับสนุนภาคเกษตรให้มากยิ่งขึ้น ทั้งการส่งเสริมด้านองค์ความรู้ แหล่งเงินทุน การจัดการฟาร์ม การจัดการด้านบัญชี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมทางด้านการตลาดเพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้และ ก้าวเข้าสู่การแข่งขันในภูมิภาคอาเซียนได้ต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยการส่งเสริมภาคการเกษตรขององค์กรภาครัฐในชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้มาวิเคราะห์และสรุปเป็นข้อเสนอแนะได้ดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

1. รัฐบาลควรกำกับควบคุม และติดตามประเมินผลการนำนโยบายมาปฏิบัติของหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบด้านการส่งเสริมภาคเกษตรกรรม อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม
2. รัฐบาลควรกำหนดมาตรการ และตัวชี้วัดที่ชัดเจนในการประเมินผลการดำเนินงานของหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบด้านการส่งเสริมภาคเกษตรกรรม
3. รัฐบาลควรให้ความสำคัญกับการผลิตบุคลากรผู้เชี่ยวชาญเพื่อทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนด้านการเกษตร

ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติการ

1. หน่วยงานภาครัฐควรเพิ่มทักษะในการวิเคราะห์นโยบายของรัฐบาลเพื่อให้การดำเนินกิจกรรมโครงการต่าง ๆ เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น
2. หน่วยงานภาครัฐควรลงพื้นที่สำรวจความต้องการของเกษตรกรอย่างสม่ำเสมอ เพื่อจะนำข้อมูลที่ได้วิเคราะห์หาแนวทางในการมาแก้ไขปัญหาให้กับเกษตรกรได้ทัน่วงที
3. หน่วยงานภาครัฐควรมีการเก็บสถิติข้อมูลในอดีตไว้อย่างเป็นระบบเพื่อจะได้นำมาวิเคราะห์และถอดบทเรียนในการเตรียมการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้กับเกษตรกร

องค์ความรู้ใหม่และผลที่เกิดต่อสังคม ชุมชน ท้องถิ่น

จากการส่งเสริมภาคการเกษตรขององค์กรภาครัฐในชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้มีกลุ่มเกษตรกร 6 กลุ่ม ที่มีศักยภาพ มีจุดแข็ง คือ มีความเชี่ยวชาญในด้านการผลิต การตลาด การเพาะปลูก การแปรรูป และการประชาสัมพันธ์ สินค้าเกษตรมีความต้องการในระดับชุมชนจากกลุ่มลูกค้าชาวจีน มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่คอยให้ความช่วยเหลือทั้งด้านความรู้และเงินทุนเพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้และ ก้าวเข้าสู่การแข่งขันในภูมิภาคอาเซียนได้ต่อไปในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมภาคการเกษตรขององค์กรภาครัฐในชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ในภาคประชาคมอาเซียนได้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ในการทำวิจัยครั้งนี้ นักวิจัยขอขอบพระคุณบุคลากรทุกท่านจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และขอขอบพระคุณความอนุเคราะห์จากที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญเรื่องของแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น ถึง 3 ท่าน ได้แก่ ศาสตราจารย์ ดร.อภิชาติ พันธเสน ที่ปรึกษาชุดโครงการวิจัยนี้ ร่วมกับ ศาสตราจารย์ ดร.อารี วิบูลย์พงศ์ (คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) และ ศาสตราจารย์ ดร.ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ (คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ขอขอบพระคุณอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และ อาจารย์ ดร.บังอร ฉัตรรุ่งเรือง ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ได้ให้นโยบายและแนวทางการดำเนินงานวิจัยให้กับคณะวิจัยจนประสบความสำเร็จในการวิจัย อีกทั้งยังขอบคุณไปยังเพื่อนร่วมงานและผู้ช่วยนักวิจัยทุกท่านที่ได้ทำงานร่วมกันจนประสบความสำเร็จลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2562). การจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล. สืบค้นจาก <http://agtech.doae.go.th/>
- จินดา ขลิบทอง. (2554). “กระบวนการวิจัยทางส่งเสริมการเกษตร” ใน *ประมวลสาระชุดวิชาการวิจัย และสถิติ เพื่อการส่งเสริมและพัฒนากการเกษตร*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์.
- ดุชนันท์ ถิ่นลำปาง. (2543). *การวางแผนและประเมินผลโครงการส่งเสริมการเกษตร*. เชียงใหม่: ภาควิชาส่งเสริมและเผยแพร่การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2562). *ข่าว ธปท. เรื่อง แกล้งข่าวเศรษฐกิจและการเงินภาคเหนือ เดือนพฤศจิกายน 2562*. เชียงใหม่.
- ธนพงษ์ บุญญประภา. (2556). *ความต้องการโครงการส่งเสริมการเกษตรของเกษตรกร ในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแก่งน้อย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- นันทิยา หุตานุวัตร. (2546). *SWOT การวางแผนกลยุทธ์ธุรกิจชุมชน: คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา*. สืบค้นจาก <http://www.jit-jai-d.blogspot.com/2007/08/swot.html>
- เบญจมาศ สันต์สวัสดิ์ และปภากร สุทธิภาศิลป์. (2562). แนวทางในการส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์เพื่อให้มีศักยภาพการแข่งขันในประชาคมอาเซียน. *วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่*, 20(1), 19-29.
- พันธ์จิต สีเหนียง, โชตนา ลิมสอน, เสาวลักษณ์ ฤทธิอนันต์ชัย และชัยกร สีเหนียง. (2557). *การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ (SWOT Analysis) ระบบส่งเสริมการเกษตรในประเทศไทย: กรณีศึกษาพื้นที่ภาคกลาง*. กรุงเทพมหานคร: (ม.ป.พ.).
- วีระศักดิ์ สมยานะ. (2562). การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรบนฐานเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่*, 20(2), 14-27.
- สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่. (2563). องค์ความรู้และฐานข้อมูล. สืบค้นจาก <http://www.moac-info.net/ChiangMai/>
- Michael E. Porter. (1990). *The Competitive Advantage of Nations: With a new Introduction*. New York: Free Press.
- Miles, MB. and Huberman, AM. (1994). *Qualitative Data Analysis. (2nd edition)*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.